

10 PUNT DE VISTA

Finestres en arc de ferradura, un segell del Modernisme

Dr. Jānis Krastiņš
Arquitecte, catedràtic de la Universitat Tècnica de Riga

Molts edificis modernistes es reconeixen pels trets decoratius característics del llenguatge modernista: motius estilitzats de plantes exòtiques, màscares distorsionades, motlures de paons, cignes, ducs, óssos, dragons i altres éssers vius o criatures fantàstiques, o formes geomètriques força senzilles. Un dels trets formals més distintius i alhora més característics de l'arquitectura modernista són les finestres o obertures en arc de ferradura, semblants a la lletra grega omega (Ω). Aquestes obertures les trobem pertot arreu on hi ha edificis modernistes—des de Hèlsinki, al nord, fins a Lisboa, al sud d'Europa. I alhora, l'ús d'aquesta forma reflecteix la comprensió tant de l'essència estructural d'aquest estil com de la seva imatgeria artística. El mètode creatiu racional del Modernisme tendia a transformar el que és pràctic en bell o a dotar els articles bàsics de la llar d'un disseny artístic generalitzat. La finestra, com un dels elements pràctics més necessaris de qualsevol edifici, podria interpretar-se com un element atractiu de l'art decoratiu que realça l'expressivitat emotiva de l'arquitectura. Les originals finestres en arc de ferradura desenvolupen aquesta tasca d'una manera clara.

L'origen de les finestres en arc de ferradura el podem trobar probablement en l'esfera d'influències de l'expressió artística del Modernisme. La inspiració es prenia de tot allò que diferís de la cultura acadèmica majoritàriament arrelada en les tradicions de l'art antic europeu. L'estilització de plantes exòtiques d'oriental va esdevenir molt popular. I els motius de les belles arts orientals captivaven amb la seva imatgeria i atmosfera particular—una qualitat que encaixava perfectament amb la tendència artística del Modernisme. Les obertures en arc de ferradura poden trobar-se, de fet, en l'art oriental, per exemple en diversos temples budistes antics de la Xina.



Doors of a buddhist temple in Tahsi, Taiwan
Portes d'un temple budista a Tahsi, Taiwan

La forma de ferradura és en certa manera un clíxe formal, però és tan flexible que pot utilitzar-se amb diverses interpretacions. A Finlàndia, on el Modernisme s'expressava sobretot a través d'una forma molt robusta i força pràctica del Romanticisme nacional, aquestes obertures són una raresa, però l'arquitecte Usko Nyström va incorporar aquesta forma en la façana de l'edifici del carrer Kapteeninkatu, número 20 (1905-1906), de Hèlsinki, amb unes línies corbes de rajoles de ceràmica que encerclen la part superior de les finestres rectangulars ordinàries en una superfície enguixada de textura tosca. L'arquitecte Paul Mandelstam va utilitzar el mateix principi però amb un mètode diferent d'acabat de la superfície, creant un motiu de ferradura al voltant d'una obertura de forma convencional a la façana de l'edifici de Riga, al carrer Kalēju iela, 23 (1903). En

aquest cas, un relleu del sol en el contorn entreteixeix les motlures que emmarquen una finestra rectangular. En diversos edificis de la metròpoli modernista de Riga—per exemple, al carrer Tallinas iela, 23 (1901), dels arquitectes Konstantīns Pēkšēns i Eizēns Laube—, es poden trobar cercles en relleu o fets amb diferents materials d'acabat que transformen

Les obertures en arc de ferradura poden trobar-se en diversos temples budistes antics de la Xina



Architect unknown, ca. 1905. Apartment building at 74, Istiklal Cadesi, in Istanbul
Arquitecte desconegut, ca. 1905. Edifici d'habitages a Istiklal Cadesi 74, Istanbul

POINT OF VIEW 11

Keyhole-shaped Windows, a Hallmark of Art Nouveau

Dr. Jānis Krastiņš
Architect, Professor of Riga Technical University

Many Art Nouveau buildings can be recognised by the characteristic decorative features of Art Nouveau vocabulary—stylised motifs of exotic plants, distorted masks, mouldings of peacocks, swans, owls, bears, dragons and other living or fantastic creatures, or quite simple geometric shapes. One of the most unique and characteristic formal features of Art Nouveau architecture is keyhole-shaped windows or openings, resembling the Greek letter omega (Ω). Such openings can be found wherever there are Art Nouveau buildings—from Helsinki in the north to Lisbon in the south of Europe. The use of this shape reflects the understanding of the style's structural essence and its artistic imagery. The rational creative method of Art Nouveau tended to transform the practical into the beautiful, or to endow essential household items with a generalised artistic design. The window, as one of the most necessary practical elements of any building, could be interpreted as an eye-catching element of decorative art, enhancing architecture's emotional expressiveness. The unusual keyhole-shaped windows perform this task in a direct sense.

The other origin of keyhole-shaped windows can most likely be traced back to the sphere of influences of Art Nouveau artistic expression. Inspiration was drawn from everything differing from academic culture, rooted mostly in traditions of European antique art. Stylisation of exotic plants of Oriental origin became very popular. And the motifs of Oriental fine arts allured with their generalised imagery and peculiar atmosphere—a quality that most precisely matched the artistic trend of Art Nouveau. Keyhole-shaped openings can be found in Oriental art, such as in many ancient Buddhist temples in China.

The keyhole shape is a cliché of forms yet so flexible it can be used in various interpretations. In Finland, where Art Nouveau was mostly expressed in a heavily robust and practical form of National Romanticism, such openings are a rarity. However, architect Usko Nyström embedded this shape in the façade of a building in Helsinki, Kapteeninkatu 20 (1905-06). Curved lines of ceramic tiles encircle the upper parts of ordinary-shaped rectangular window openings on a roughly textured surface of the plastering. Architect Paul Mandelstam used the same principle, only with different surface finishing methods, creating a keyhole motif around a conventionally shaped opening in the façade of a building in Riga, Kalēju iela 23 (1903). There, a relief contour of the sun interweaves the mouldings framing a rectangular window opening. Relief circles or circles made of different surface finishing

Keyhole-shaped openings can be found in many ancient Buddhist temples in China



Konstantīns Pēkšēns and Eizēns Laube, 1901. Apartment building at 23, Tallinas iela, in Riga
Konstantīns Pēkšēns i Eizēns Laube, 1901. Edifici d'habitages a Tallinas iela 23, a Riga

materials visually transforming rectangular or arched openings into the fashionable keyhole shape can be found in various buildings in the Art Nouveau metropolis of Riga. The building at Tallinas iela 23 (1901, architects Konstantīns Pēkšēns and Eizēns Laube) is an example.

Indeed, this technique can be found almost everywhere, from western Europe (such as the Berchem building at Waterloostraat 39 in Antwerp, done in 1905 by Jacques De Weerd) to the very east (as in Istiklal Cadesi 74 in Istanbul, built around 1905). In the Les

visualment les obertures normalment rectangulars o en arc, en unes formes en ferradura molt a la moda. De fet, aquesta tècnica es troba gairebé pertot, des de l'Europa occidental –per exemple, l'edifici d'Anvers, Berchem, al carrer Waterloostraat, 39 (1905), de l'arquitecte Jacques De Weerd– fins a la més oriental –com a Istanbul, al carrer Istiklal Cadesi, 74 (ca. 1905), d'arquitecte desconegut. En la coneguda casa Les Hiboux (1899) de Brussel·les, a l'avinguda Brugmann, 55, de l'arquitecte Edouard Pelseeneer, un arc oval corona el portal d'entrada, però en la finestra següent, apareix el motiu de l'arc de ferradura en les barres de la finestra. Aquesta forma en les barres de les finestres és força comú, i n'hi ha més exemples a Brussel·les, París, Torí i Porto.


Les grans finestres circulars en què el segment inferior o superior del cercle ha estat tallat i substituït per un balcó o algun altre element arquitectònic són gairebé tan comunes en el Modernisme com les finestres en arc de ferradura. Podem trobar exemples on el segment inferior ha estat tallat en les obertures dels portals d'entrada de dues cases dissenyades per Joseph Maria Olbrich a Darmstadt –la casa per a exposicions Ernst Ludwig (1901) i l'edifici d'habitages de Glückert (1901)– i en l'edifici d'habitages Maisons Huot de Nancy, a Quai Claude le Lorrain, 92-92 bis (1903), de l'arquitecte Émile André, i també en un edifici força eclèctic de Lisboa, a l'avinguda Fontes Pereiro De Melo, 28 (1915), de l'arquitecte Norte Junior. A la Casa Lleó Morera de Barcelona, al passeig de Gràcia, 35 (1905), de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, la part inferior del cercle incorpora un balcó, de manera que la forma global de la composició presenta una semblança clara amb una ferradura. Es pot dir el mateix sobre el coronament de les cases de Saint-Cyr a Brussel·les, al número 11 de l'Square Ambiorix (1900), de l'arquitecte Gustave Strauven, on damunt d'un cercle impressionant, s'alça una



Otto Wagner, 1898. Majolika House, at 40, Linke Wienzeile, in Vienna
Otto Wagner, 1898. Casa Majolika, a Linke Wienzeile 40, Vienna

composició decorativa de pedra i metall. La forma de ferradura està senzillament girada cap per avall i resulta així encara més rara i original, i així doncs, més adequada al llenguatge general del Modernisme. La llista d'obertures amb forma de ferradura dissenyades en formes "pures" o combinades amb balcons més o menys grans amb proporcions molt variades podria omplir com a mínim tot un volum. N'existeixen molts exemples característics per tot Europa, des de Bèlgica fins a Itàlia i des de Letònia fins a Portugal.

En el Modernisme, no només les portes i finestres dels edificis presenten aquesta forma estilitzada de ferradura, sinó que també es pot trobar en diversos elements arquitectònics o decoratius de les façanes. Són molt habituals les combinacions de màscares femenines amb cercles i línies. Molt sovint la forma de ferradura o d'omega apareix en els ornaments metàl·lics de les reixes dels balcons. Un dels primers exemples on es van utilitzar les formes de ferradura com a ornaments decoratius d'una façana és la Casa Majolika de Viena, a Linke Wienzeile, 40 (1898), de l'arquitecte Otto Wagner. Uns cercles realitzats amb rajoles ceràmiques acolorides encerclen unes màscares en relleu de caps de lleó que estan rítmicament disposats sota la cornisa. El famós arquitecte català Lluís Domènech i Montaner va incorporar motius ceràmics similars al Palau de la Música Catalana de Barcelona (1905-1908) i a la Casa Navàs de Reus (1902-1907). La forma de ferradura com a símbol d'aquest estil és inherent en diverses obres de creació d'artistes modernistes –en disseny gràfic, articles per a la llar, mobiliari, i en els acabats ornamentals d'interiors i de façanes. En


trobem molts exemples en les obres creades pel famós arquitecte escocès Charles Rennie Mackintosh. El motiu és tan variat, divers i artísticament expressiu com diversa i sorprenentment rica és tota l'arquitectura modernista. 



Lluís Domènech i Montaner, 1905. Casa Lleó Morera apartment building at 35, Passeig de Gràcia, in Barcelona
Lluís Domènech i Montaner, 1905. Casa Lleó Morera al passeig de Gràcia 35, Barcelona

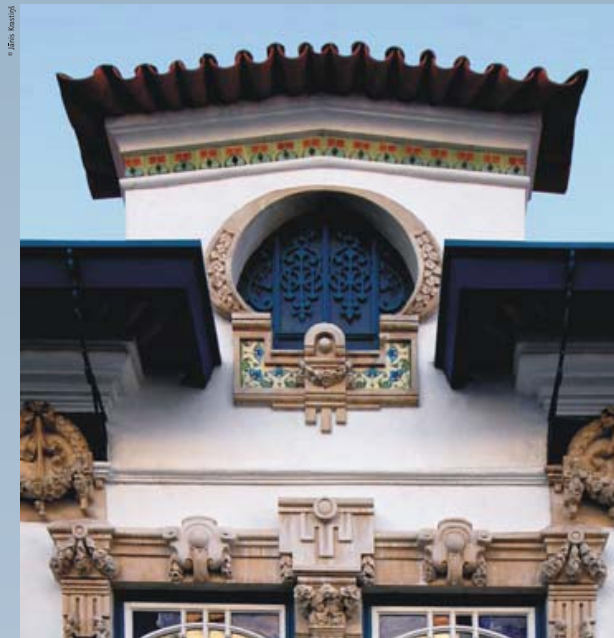
Hiboux house in Brussels (55 Avenue Brugman), done in 1899 by Edouard Pelseeneer, an oval arc crowns the entrance portal but in the next window the keyhole motif is worked into the window-bars. This form in window-bar patterns was quite popular, with other examples in Brussels, Paris, Turin and Porto.

Large circular windows in which the lower or upper segment of the circle is cut off or supplemented with a balcony or some other architectural element are almost as popular as keyhole-shaped windows in Art Nouveau. The cut-off lower segment can be seen in the openings of entrance portals of two houses designed by Joseph Maria Olbrich in Darmstadt (the Ernst Ludwig exhibition house and Glückert's apartment building, both done in 1901), at the Maisons Huot apartment building in Nancy, (92-92bis quai Claude le Lorrain, done in 1903 by Émile André), and in an eclectic building in Lisbon at Avenida Fontes Pereiro De Melo 28 (1915, architect Norte Junior). In the Casa Lleó Morera apartment building in Barcelona (Passeig de Gràcia 35), done by the Catalan architect Lluís Domènech i Montaner in 1905, the lower part of the circle includes a balcony and so the composition's overall shape bears a direct resemblance to a keyhole. The same can be said of the crowning of Saint-Cyr's house in Brussels (11 Square Ambiorix), completed in 1900 by Gustave Strauven, where a decorative composition in stone and metal rises above the effective circle. The keyhole element is turned upside down and so even more unusual and original – and thus more appropriate to the idiom of Art Nouveau. The list of keyhole-shaped openings designed in "pure" forms or combined with smaller or larger balconies in a variety of proportions would fill a volume. There are many characteristic examples, from Belgium to Italy and from Latvia to Portugal.

Aside from doors and windows, the stylised Art Nouveau keyhole shape is also traceable in various architectural and decorative finishing elements of façades. Combinations of women's masks with circles and lines are common. Often the keyhole or omega motif is entwined in metal laces of balcony railings. One of the earliest examples in which keyhole-shaped forms were used as ornament for a façade is Majolika House in Vienna (Linke Wienzeile 40), done in 1898 by Otto Wagner. Circles made of colourful ceramic tiles encircle relief masks of lion's heads, rhythmically arranged under the cornice. Lluís Domènech i Montaner included similar ceramic motifs in his Palau de la Música Catalana in Barcelona (1905-1908) and in Casa Navàs in Reus (1902-1907). The keyhole shape as a symbol of the style is inherent in various works by Art Nouveau artists – in graphic designs, household items, furniture, and in the decorative finish of interiors and façades. The works of Scottish architect Charles Rennie Mackintosh abound with examples. The motif is as varied, diverse in mood and artistically expressive as Art Nouveau architecture itself is diverse and overwhelmingly rich. 



Joseph Maria Olbrich, 1901. Glückert's residence in Darmstadt
Joseph Maria Olbrich, 1901. Residência de Glückert a Darmstadt



José de Pinho, 1908. Apartment building at Rua Engenheiro Von Hoff, in Aveiro
José de Pinho, 1908. Edifici d'habitages a la Rua Engenheiro Von Hoff, a Aveiro



Edouard Pelseeneer, 1899. Les Hiboux apartment building, at 55, Avenue Brugmann, in Brussels
Edouard Pelseeneer, 1899. Edifici d'habitages Les Hiboux, a l'avenue Brugmann 55, Brussel·les